

dr hab. Grzegorz Materna, prof. INP PAN

Instytut Nauk Prawnych

Polska Akademia Nauk

Warszawa, 23 listopada 2019 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Igi Małobęckiej-Szwast
pt. „Role of big data in assessing abuse of a dominant position by data-driven online
platforms under EU competition law”**

1. Przedmiotem rozprawy doktorskiej mgr Igi Małobęckiej-Szwast są zagadnienia związane z działalnością platform internetowych i rolą wykorzystywanych w tym modelu działalności gospodarczej przedsiębiorstw zbiorów danych, określanych mianem *big data*, dla oceny praktyk tych przedsiębiorstw w aspekcie prawa konkurencji. Recenzowana praca skupia się przy tym na jednej z właściwych prawu konkurencji (prawu antymonopolowemu) kategorii praktyk zakazanych, jaką jest zakaz nadużywania pozycji dominującej na rynku. Zakres rozważań został przy tym ograniczony do prawa konkurencji Unii Europejskiej, w którym zakaz wspomnianych praktyk sformułowany został w art. 102 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej: **TFUE**). Nie przeszkodziło to Autorce aby odwoływać się również obszernie do wybranego orzecznictwa i regulacji krajowych z zakresu ochrony konkurencji.

2. Należy pozytywnie ocenić wybór zagadnienia badawczego. Problematyka zastosowania traktatowego zakazu nadużywania pozycji dominującej w przypadku przedsiębiorców wykorzystujących w prowadzonej działalności gospodarczej model platformy internetowej stanowi jeden z istotnych aspektów szerszego zagadnienia stosowania reguł prawa konkurencji w warunkach gospodarki cyfrowej. Zaryzykować można twierdzenie, że współcześnie problematyka ta pozostaje w dziedzinie prawa konkurencji jedną z najbardziej aktualnych i inspirujących, prowokujących pytania o rolę prawa antymonopolowego i organów ochrony konkurencji w krajobrazie gospodarczym zmienionym wskutek rozwoju i upowszechnienia zastosowania w gospodarce nowych technologii informatycznych i telekomunikacyjnych. Rewolucyjne rozwiązania techniczne,

szerokie wykorzystanie Internetu i będące w centrum uwagi Autorki recenzowanej pracy *big data* stały się motorem napędzającym rozwój przedsiębiorczości. Innym efektem tej zmiany, niewątpliwym i łatwo weryfikowalnym w oparciu o doświadczenie życiowe, są wymierne korzyści konsumentom (m.in. zmniejszenie asymetrii informacji między klientem a dostawcą, wykreowanie modeli biznesowych personalizujących relacje świadczeniodawca-konsument). Z drugiej strony owa rewolucja technologiczna wygenerowała nowe zagrożenia dla rozwoju przedsiębiorstw oraz interesów konsumentów. Powstał zarazem pewien obszar niepewności – zarówno po stronie przedsiębiorców, jak i po stronie organów antymonopolowych – co do tego, czy i w jakich okolicznościach określone praktyki przedsiębiorstw mają potencjał generowania efektów ograniczających konkurencję, czy wręcz przeciwnie. Z powyższych względów zasadne jest rozwijanie dyskusji naukowej wokół oceny wpływu nowych, a zarazem niezmiernie już rozpowszechnionych modeli biznesowych (jak platformy internetowe) i instrumentów, jakie dał im rozwój technologii (jak *big data*) na warunki funkcjonowania gospodarki oraz prawa i interesy przedsiębiorstw i konsumentów. Ze wskazanych powodów bezsprzecznie istniała potrzeba opracowania monograficznego takiego jak recenzowana rozprawa. Powyższe okoliczności potwierdzają zasadność wyboru tematu rozprawy doktorskiej przez mgr Ięgę Małobęcką-Szwast.

3. Powyższą ocenę przesądza też fakt, że mimo wielu inicjatyw naukowych dotyczących wyzwań, jakie dla prawa konkurencji wynikają z rozwoju gospodarki cyfrowej i wykorzystania *big data* (np. tylko w Warszawie w jednym roku 2018 miały miejsce m.in. dwa seminaria naukowe w INP PAN i konferencja Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów) i pomimo publikacji na ten temat (np. monograficzny nr 8(7)/2018 „internetowego Kwartalnika Antymonopolowego i Regulacyjnego”, zawierający zresztą tekst doktorantki) problematyka *big data*, w ujęciu zaproponowanym w recenzowanej rozprawie, nie doczekała się jeszcze tak szerokiego opracowania w krajowej literaturze z zakresu prawa konkurencji (choć tematyka handlu elektronicznego i prawa konkurencji doczekała się np. monograficznego opracowania autorstwa dra Bartosza Targańskiego, pt. „Ochrona konkurencji w działalności platform handlu elektronicznego”, Wolters Kluwer 2010). Uczciwie wskazać też należy, że w światowym piśmiennictwie antymonopolowym powstają opracowania dotyczące tematyki *big data*, ich wykorzystywania przez platformy handlu elektronicznego i implikacji tego dla praktyki stosowania prawa konkurencji. Wymienić tu można przywoływane również przez doktorantkę prace autorstwa I. Graef pt. „EU Competition Law, Data Protection and Online Platforms: Data as Essential Facility” (Wolters

Kluwer International 2016) oraz M. E. Stucke i A.P. Grunes pt. "Big Data and Competition Policy" (Oxford University Press 2016). Z tego powodu, choć za bezsprzeczny walor recenzowanej rozprawy należy uznać jej przygotowanie w języku angielskim, trochę szkoda, że mgr Małobęcka-Szwast nie chciała w języku polskim opracować swego obszernego wykładu na temat roli dużych danych w ocenie nadużycia pozycji dominującej przez platformy internetowe oparte na danych. Mogłoby to wspomóc upowszechnienie wiedzy na temat tej problematyki w Polsce.

4. Tytuł rozprawy prawidłowo odzwierciedla jej zakres tematyczny. Ewentualnie można byłoby najwyżej rozważyć ujawnienie już w tytule, że zakres rozprawy ogranicza się do platform handlu detalicznego, pozostawiając poza nawiasem platformy handlu elektronicznego *business to business*. W istocie jednak używane przez Autorkę tytułowe pojęcie *online platforms* jest powszechnie używane dla platform *business to consumer*, których dotyczy recenzowana praca (por. np. raport „An Introduction to Online Platforms and Their Role in the Digital Transformation”, OECD Publishing Paris 2019, <https://doi.org/10.1787/53e5f593-en>). W konkluzji należy zatem uznać tytuł za precyzyjny i niewymagający modyfikacji.

5. Konstrukcję pracy należy zasadniczo uznać za logiczną i spójną. Rozprawę rozpoczyna wprowadzenie dające czytelnikowi pojęcie o toku całej rozprawy, po którym następują cztery rozdziały. Dwa pierwsze rozdziały posłużyły obszernemu scharakteryzowaniu tytułowych zbiorów danych (*big data*) i wykorzystujących je platform internetowych (*online platforms*). W **rozdziale pierwszym** Autorka przedstawia koncepcję i cechy szczególne *big data*, rozumianych jako zasób informacji charakteryzujący się tak dużą ilością, prędkością i różnorodnością, że wymaga określonej technologii i metod analitycznych do przekształcenia go w wartość, wyjaśniając zarazem, w jaki sposób wielkie zasoby danych mogą być dla platform internetowych źródłem przewagi konkurencyjnej. **Rozdział drugi** służy scharakteryzowaniu platform internetowych opartych na danych i wyjaśnieniu wpływu tytułowych wielkich zasobów danych na ocenę w aspekcie reguł konkurencji, w szczególności w sprawach związanych z możliwym nadużyciem pozycji dominującej. Najobszerniejszy, **trzeci rozdział** rozprawy prezentuje aktualne unijne ramy oceny pozycji (siły) rynkowej przedsiębiorstwa, odnosząc je następnie do tytułowych platform internetowych opartych na danych. Zgodnie z obowiązującymi w prawie UE zasadami oceny pozycji dominującej, Autorka przedstawia rozważania dotyczące sposobu definiowania rynku właściwego, które są warunkiem koniecznym poprzedzającym ocenę, czy przedsiębiorstwo

zajmuje na nim pozycję dominującą. Rozważania te są odpowiednio odniesione do platform internetowych. **Rozdział czwarty** pracy poświęcono omówieniu unijnej koncepcji nadużywania pozycji dominującej oraz zidentyfikowaniu i przeanalizowaniu przykładowych jednostronnych praktyk antykonkurencyjnych, występujących lub mogących występować w środowisku platform internetowych. Pracę zamyka podsumowanie prezentujące w uporządkowany, skondensowany sposób wnioski i postulaty Autorki. Na końcu rozprawy znajduje się bibliografia zawierająca wykaz aktów prawnych, orzecznictwo, literaturę i inne wykorzystane w pracy źródła (raporty, wyjaśnienia, oficjalne stanowiska i wewnętrzne dokumenty organów i instytucji publicznych, materiały prasowe, a także publikacje na wyspecjalizowanych blogach internetowych i inne źródła internetowe). Zaproponowany układ pracy jest czytelny. W przedstawionym zakresie mam nieliczne zastrzeżenia do numeracji jednostek redakcyjnych:

- w rozdziale trzecim zasadna byłaby zmiana numeracji podrozdziału nr 3.2.3.4 dotyczącego aspektu geograficznego rynku właściwego („Relevant geographic market for data-driven online platforms”, s. 162-164). Moim zdaniem nie powinien on znaleźć się w części nr 3.2.3 poświęconej w oczywisty sposób innemu – produktowemu aspektowi rynku właściwego („Relevant product market for data-driven online platforms”);
- również w rozdziale trzecim błędne numery nadano podrozdziałom nr 3.4.3.1. „Access to data” (str. 197) i nr 3.4.3.2. „Big data technology” (str. 209). Jako części jednostki redakcyjnej oznaczonej numerem 3.3.4. (str. 196) powinny mieć one numery odpowiednio 3.3.4.1 oraz 3.3.4.2.

6. W tym miejscu odnieść się należy do treści poszczególnych części recenzowanej rozprawy doktorskiej.

7. We **Wprowadzeniu** Autorka omawia główny problem badawczy oraz przedstawia i uzasadnia stawianą tezę, szczegółową konstrukcję rozważań i zastosowane metody badawcze. Nie budzi wątpliwości dobór metod badawczych: przyjęcie jako podstawowej metody formalno-dogmatycznej, dokonywanie formalnej analizy norm prawna UE oraz orzecznictwa sądów unijnych i polityki decyzyjnej Komisji Europejskiej oraz piśmiennictwa. Za trafne należy uznać odwołanie się przez Autorkę nie tylko do prawa UE, ale także uwzględnienie w rozważaniach raportów OECD oraz praktyki krajowych organów ochrony konkurencji, w tym również gdy stosują prawo krajowe. Z uwagi na przedmiot badań pozytywnie odnotować należy też przyjęte przez Autorkę podejście nieograniczania się do

literatury prawniczej, ale obszerne uwzględnienie również literatury ekonomicznej. To podejście przekłada się też na strukturę i zawartość pracy, w której słusznie w pierwszych rozdziałach kładziony jest nacisk na wyjaśnienie fenomenu, jakim we współczesnej gospodarce są platformy internetowe, oraz roli wielkich zasobów danych w wykreowaniu tego fenomenu, omówieniu tych ich cech ekonomicznych, które mogą mieć następnie istotne znaczenie dla formułowania wniosków na gruncie prawa konkurencji. Bezwzględnie podzielam takie podejście Autorki.

6. Autorka trafnie formułuje główny problem badawczy pracy, jakim jest odpowiedź na pytanie, „czy i jeśli tak, to w jaki sposób należy dostosować unijne ramy prawne dotyczące oceny nadużywania pozycji dominującej na podstawie art. 102 TFUE, tak aby uwzględnić zagrożenia dla konkurencji wynikające z powszechnego wykorzystania dużych danych przez platformy internetowe oparte na danych”. Niewątpliwie jest to problem badawczy, który wart był dokonania pogłębionej analizy. Recenzowana rozprawa wpisuje się przy tym w szeroki nurt ważnych badań dotyczących stosowania prawa konkurencji jako instrumentu korygowania zachowań przedsiębiorstw prowadzących działalność z wykorzystaniem nowych modeli biznesowych.

7. W **rozdziale pierwszym** Autorka przedstawia koncepcję i cechy szczególne *big data*, formułując kluczową dla rozprawy definicję odzwierciedlającą główne cechy dużych zbiorów danych (tzw. „4Vs” od: *volume*, *velocity*, *variety*, *value*, uzupełniane też – co Autorka odnotowuje – określeniem *veracity*¹). Autorka słusznie zwraca uwagę na sam proces powstawania tych zbiorów, który jest kluczowy dla zrozumienia powstających tu problemów z zakresu ochrony konkurencji. Z perspektywy późniejszych rozważań na temat rynku i pozycji dominującej istotne znaczenie mają zawarte w tym rozdziale rozważania dotyczące szczególnych cech danych, które mogą wpływać na ocenę, czy ich duże zasoby mogą być dla platform internetowych źródłem przewagi konkurencyjnej, tworzyć bariery wejścia lub ekspansji oraz być źródłem siły rynkowej. Z perspektywy następującej w końcowych rozdziałach pracy oceny antymonopolowej ważne są ustalenia, iż zasoby danych mogą zapewniać korzyści tak dla wykorzystujących je platform internetowych (m.in. w zakresie wydajności, przychodów, innowacji i możliwości ekspansji na nowe rynki), jak i dla konsumentów. Autorka zasadnie konkluduje jednak, że pewne cechy *big data*, możliwości ich wykorzystania przez platformy internetowe, a także cechy rynków cyfrowych mogą stwarzać potencjalne ryzyko zakłócenia konkurencji. Ta konkluzja znajduje potwierdzenie

¹ <https://www.ibmbigdatahub.com/infographic/four-vs-big-data>

w omawianych w kolejnych rozdziałach przykładach z orzecznictwa i uzasadnia zarazem dalsze rozważania.

8. Do rozdziału pierwszego chciałbym sformułować tylko jedną, następującą uwagę. W interesującym i potrzebnym z punktu widzenia późniejszej oceny antymonopolowej, omówieniu ekonomicznych cech danych (str. 23 i nast.) zabrakło jednego elementu. Autorka zwraca uwagę, że natura danych jest „z natury niekonkurencyjna” (*inherently non-rivalrous*) w tym znaczeniu, że wykorzystanie danych nie zmniejsza ich dostępności dla innych. Nie kwestionując słuszności tej tezy, uważam za zbyt uogólnienie twierdzenie Autorki, że wskazana cecha odróżnia dane „od wszystkich innych aktywów, jakimi dysponuje przedsiębiorstwo”. Poza danymi podobne cechy mają przecież również np. prawa autorskie i pokrewne do użytkowanych w środowisku cyfrowym wytworów intelektu.

9. W **Rozdziale drugim** Autorka przedstawiła charakterystykę platform internetowych opartych na danych i podjęła się wyjaśnienia wpływu *big data* na ocenę działalności ww. platform w aspekcie reguł konkurencji, w szczególności w sprawach związanych z możliwym nadużyciem pozycji dominującej. Autorka trafnie charakteryzuje platformy internetowe jako przedsiębiorstwa działające na rynkach dwustronnych (wielostronnych), które z wykorzystaniem Internetu umożliwiają interakcje odrębnymi, ale współzależnym grupom użytkowników, generując wartość dla co najmniej jednej z tych grup. Autorka w swoich rozważaniach skupia się na platformach B2C, których model biznesowy zakłada gromadzenie i wykorzystywanie wielkich zasobów danych użytkowników. Autorka wykazuje swoistość ich modelu działalności na tle konwencjonalnych modeli działalności gospodarczej (powodowane to jest przede wszystkim działalnością rzeczonych platform na rynkach dwustronnych, w środowisku cyfrowym). Czyni to z ww. platform wyzwanie dla polityki konkurencji. Te obserwacje prowadzą Autorkę do trafnego wniosku, że cechy szczególne platform internetowych mogą determinować wyniki analizy antymonopolowej na każdym jej etapie i przez to powinny być na każdym z tych etapów uwzględniane.

10. Pozytywnie oceniam staranność, z jaką mgr Iga Małobęcka-Szwast omawia problematykę platform internetowych opartych na danych i implikacje wynikające z ich cech dla oceny działalności ww. platform na gruncie art. 102 TFUE. W szczególności z punktu widzenia analizy antymonopolowej słuszne było podkreślenie, że platformy te nie tworzą jednolitej kategorii i działają w oparciu o różne modele biznesowe, które uwzględniają różne modele uzyskiwania przychodów (str. 70 i nast.) i obejmują szeroki katalog rodzajów działalności (str. 72 i nast.). Autorka do szerszego scharakteryzowania i przedstawienia

sposobu wykorzystywania danych użytkownika słusznie wybrała trzy kategorie platform: (1) portale społecznościowe, (2) wyszukiwarki, (3) platformy e-commerce. Zgadzam się z takim doбором, jednak jeżeli jego kryterium było – jak pisze Autorka – m.in. znaczenie danych dla ich modeli biznesowych (str. 73), to ciekawe i możliwe byłoby omówienie też (nawet w skromniejszym wymiarze) również innych kategorii platform, które wydają się spełniać ww. kryteria, jak platformy audiowizualne (wykorzystują dane użytkowników m.in. do profilowania oferty i jej budowania, np. Netflix²). Z kolei w odniesieniu do omówienia wyszukiwarek (str. 73-78) mam zastrzeżenie wobec zbyt łatwego wyciągania przez Autorkę z faktu niezyskania dotąd istotnych udziałów rynkowych przez wyszukiwarki szanujące prywatność użytkowników (*privacy-friendly*) wniosku, że dane użytkownika są niezbędne dla rozwoju takich wyszukiwarek. Możliwe, że ta teza jest prawdziwa, jednak sam niski udział konkretnych wymienianych przez Autorkę wyszukiwarek nie jest wystarczającym argumentem dla jej dowiedzenia. Może on bowiem równie dobrze wynikać z kombinacji szeregu innych czynników, jak np. przyzwyczajenia użytkowników, czy brak skutecznego marketingu.

11. W **Rozdziale trzecim** Autorka przechodzi do właściwej oceny działalności platform internetowych w aspekcie prawa konkurencji. Postępuje przy tym zgodnie z metodologią stosowaną w kontekście art. 102 TFUE, rozpoczynając od wyznaczenia rynku właściwego w sprawie, a następnie oceny pozycji (siły) rynkowej przedsiębiorstwa na tak zdefiniowanym rynku.

12. W pierwszej części rozdziału Autorka przedstawia ogólne ramy definiowania rynku właściwego w prawie UE, odnosi się do identyfikowanych już problemów z oceną rynków wielostronnych, do których zaliczają się też rynki właściwe platformom internetowym, a następnie przenosi te rozważania na pole tytułowych platform. Autorka uznaje, że choć tradycyjne narzędzia używane do definiowania rynków właściwych mogą niewystarczająco uwzględniać specyfikę platform internetowych, nie ma potrzeby istotnych zmian obecnych ram prawnych w zakresie definicji rynku właściwego, gdyż „rola dużych danych w działalności platform internetowych może być odpowiednio i wystarczająco uwzględniona na etapie oceny siły rynkowej”.

13. Druga część rozdziału trzeciego poświęcona jest ocenie pozycji dominującej platform internetowych. W tym celu Autorka przedstawia obecne ramy prawne w zakresie oceny

² Por. np. <https://www.spidersweb.pl/2017/12/jak-dziala-netflix.html>;
<https://www.theverge.com/2019/8/1/20750424/netflix-physical-activity-tracker-data-stream-quality-test>

pozycji dominującej i ich zastosowanie do platform internetowych, wskazując następnie na implikacje jakie dla oceny siły rynkowej platform wynikają z faktu ich działania na rynkach wielostronnych. Autorka wskazuje czynniki brane w prawie UE pod uwagę przy ocenie siły rynkowej i ich zastosowanie do platform internetowych oraz omawia znaczenie oparcia modeli biznesowych platform internetowych na *big data*. Rozważania wieńczy konkluzja, że wielkie zbiory danych same w sobie nie stanowią decydującego wskaźnika pozycji dominującej, ale w powiązaniu z odpowiednią technologią pozwalającą efektywnie wykorzystywać dane i w połączeniu z innymi czynnikami, *big data* może wzmocnić siłę rynkową platform, umożliwiając im wykorzystanie przewagi na innych rynkach (str. 209-210). Autorka proponuje także dostosowanie kryteriów oceny pozycji dominującej platform internetowych opartych na danych. Postulując podejście *case by case*, Autorka rekomenduje zwrócenie uwagi na takie czynniki jak: (1) bezpośrednie i pośrednie efekty sieciowe, (2) wzorzec korzystania z usług (tj. multi-homing lub single-homing użytkowników) i stopień zróżnicowania platformy, (3) koszty zmiany dostawcy i efekt „uzależnienia” klienta, zarówno po stronie użytkowników, jak i reklamodawców, (4) potencjalna konkurencja oraz (5) dostęp do danych istotnych dla konkurencji i możliwość ich monetyzacji (str. 219).

14. W tym miejscu należy podkreślić, że doktorantka formułuje swoje wnioski na podstawie rzetelnie zebranych i przedstawionych materiałów, do których należy zarówno dotychczasowe orzecznictwo antymonopolowe jak i piśmiennictwo i innego rodzaju dokumenty, z wykorzystaniem wcześniejszych swoich ustaleń co do ekonomicznych cech *big data* i opartych na danych platform internetowych. Rozważenie wszystkich istotnych argumentów pozwoliło na sformułowanie wyważonego stanowiska, w świetle którego w pewnych okolicznościach duże zbiory danych mogą zapewniać przewagę konkurencyjną i wpływać na siłę rynkową platform internetowych opartych na danych.

15. Niezależnie od tej pozytywnej oceny wyводу w rozdziale trzecim, pewien niedosyt budzi część wstępna, w której brak trochę szerszego wyjaśnienia roli definicji rynku właściwego w prawie konkurencji. Warto byłoby wyjaśnić, że definiowanie rynku właściwego związane jest nie tylko z procesem oceny pozycji dominującej, ale też może mieć znaczenie na innych etapach antymonopolowej oceny (np. reguła *de minimis*). Natomiast pozytywnie ocenić należy to, że pisząc o roli rynku właściwego Autorka powołuje różne, także te nieortodoksyjne, poglądy, w tym wskazujące na bezużyteczność definiowania rynku (str. 136). Faktem jest (co Autorka odnotowuje), że nie we wszystkich sprawach z zakresu ochrony konkurencji dokładna definicja rynku właściwego jest w równym stopniu niezbędna.

Autorka zilustrowała to odwołaniem do spraw z zakresu kontroli koncentracji (str. 137). Mając na względzie, że praca dotyczy praktyk ograniczających konkurencję, zasadnym byłoby podanie tutaj również przykładu z tego obszaru.

16. **Rozdział czwarty** dotyczy nadużywania przez tytułowe platformy internetowe oparte na danych pozycji dominującej na rynku. Autorka omawia pojęcie nadużywania pozycji dominującej, tak jak jest ono rozumiane na gruncie art. 102 TFUE, oraz przekłada tę koncepcję na realia działalności platform internetowych. Szczególny walor ma stworzony przez Autorkę katalog przykładów potencjalnych nadużyć związanych z wykorzystaniem przez platformy internetowe *big data*. Bazując na dotychczasowej praktyce orzeczniczej i na wymienianych w literaturze przedmiotu potencjalnych (acz, niezaistniałych jeszcze) zagrożeniach praktykami jednostronnymi ze strony platform internetowych, Autorka przedstawiła obszerny, choć nie wyczerpujący, katalog praktyk jednostronnych dotyczących gromadzonych przez platformy internetowe wielkich zasobów danych mogących naruszać art. 102 TFUE. Wykaz ten został opracowany w znanym prawu konkurencji podziale na praktyki wykluczające (Autorka zalicza do nich: odmowę udzielenia dostępu do danych, wiązanie, uniemożliwianie konkurentom dostęp do danych, kopiowanie treści internetowych konkurencji (*scraping*), wykorzystanie danych przez platformy zintegrowane pionowo w celu faworyzowania własnych produktów) i praktyki eksploatacyjne (Autorka wymienia: nadmierne gromadzenie danych, stosowanie spersonalizowanych cen, naruszenie zasad ochrony danych, ograniczenia dotyczące przenoszenia danych). Rozważania te uzupełnia ocena tego, czy zidentyfikowane tu praktyki platform internetowych oparte na danych mogą być obiektywnie uzasadnione względami związanymi z ochroną danych i dużych zbiorów danych.

17. Problematyka zawarta w rozdziale czwartym została opracowana w sposób bardzo rzetelny. Wykazując doskonale zorientowanie w kwestii platform internetowych, Autorka formułuje dojrzałe wnioski na podstawie obszernego materiału badawczego, odwołując się do adekwatnego orzecznictwa antymonopolowego i literatury przedmiotu. Dodatkowym walorem opracowania jest to, że Autorka potrafi wyjść poza analizę orzecznictwa Komisji i sądów unijnych, rozszerzając spektrum analizy o wybrane orzecznictwo krajowe. O rzetelności przygotowania tego rozdziału świadczy moim zdaniem m.in. to, że Autorka nie formułuje „blokowo” wniosków w odniesieniu do wszystkich rodzajów rozpatrywanych praktyk. Unika też prostego traktowania analizowanych praktyk jako naruszenia zakazane *per se* (str. 297). Autorka odnotowuje, że potencjalne nadużycia związane z danymi nie są

kategorią jednorodną ani pod względem charakteru, ani ich oceny w świetle prawa konkurencji (str. 321). W efekcie np. w odniesieniu do praktyki odmowy udzielenia dostępu do danych skłania się do postulowania rozwiązania tego problemu za pomocą odpowiedniej regulacji sektorowej (str. 255-256), podczas gdy wobec praktyki kopiowania treści internetowych konkurencji Autorka uznaje wystarczalność obecnej regulacji art. 102 TFUE (art. 268).

18. Formułowane wobec Autorki uwagi lub zastrzeżenia nie zmieniają powyższej, wysokiej oceny tej części pracy. Owe uwagi dotyczą następujących kwestii:

- skoro przedmiotem analizy jest ocena możliwości przypisania poszczególnym kategoriom działań platform internetowych naruszenia art. 102 TFUE warto byłoby, żeby do poszczególnych analizowanych w rozprawie praktyk (podrozdziały 4.4. i 4.5.) przyporządkować konkretne typy praktyk zakazanych wymienione w art. 102 TFUE.
- w uzupełnieniu słusznie rozważanej przez Autorkę kwestii możliwości wywodzenia naruszenia art. 102 TFUE z faktu naruszenia przepisów o ochronie danych osobowych w sytuacji braku formalnego rozstrzygnięcia w tej sprawie przez organ właściwy ze względu na ochronę danych osobowych, Autorka powinna była według mnie rozważyć jeszcze, jaki wpływ na decyzję stosującego art. 102 TFUE organu ds. konkurencji miałyby rozstrzygnięcia lub stanowiska organów ochrony danych w konkretnej sprawie: Europejskiego Inspektora Ochrony Danych lub krajowych niezależnych organów ochrony danych, jeśli mogłyby one sankcjonować określone zachowania, kwalifikowane jako praktyki ograniczające konkurencję w rozumieniu art. 102 TFUE. Posiłkować się w tym zakresie Autorka mogłaby m.in. orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości, jak w sprawie C-280/08 P *Deutsche Telekom*, czy C-198/01 *Conorzio Industrie Fiammiferi*;
- mam wątpliwości, czy praktyka odnosząca się do ograniczeń w przenoszeniu danych słusznie została przyporządkowana do praktyk eksploatacyjnych. Wprawdzie Autorka wskazuje na możliwość uznania ograniczeń w przenoszeniu danych także za praktykę wykluczającą (obok eksploatacji), jednak moim zdaniem wykluczanie jest w rzeczywistości istotą tej praktyki. Świadczą o tym też argumenty przywoływane przez samą Autorkę, na str. 309. Tam rozpatrywana praktyka scharakteryzowana jest jako służąca blokowaniu finalnych odbiorców w usługach dominanta i stawianiu barier wejścia lub ekspansji dla konkurentów.

19. Rozprawę zamyka **Podsumowanie**, które stanowi skondensowane zestawienie tez przedstawianych w całej pracy oraz przedstawia wnioski płynące z przeprowadzonej analizy materiału badawczego.

20. Zgłaszane powyżej uwagi nie zmieniają **pozytywnej całościowej oceny strony merytorycznej recenzowanej rozprawy**. Pani mgr Idze Małobęckiej-Szwast udało się zrealizować cele badawcze. Autorka wykazała się dobrą orientacją w tematyce prawa konkurencji, potrafiła trafnie zidentyfikować doniosłe problemy naukowe z tego zakresu, a następnie zaproponować należycie umotywowane propozycje rozwiązań.

21. Szczególnie pozytywnie należy ocenić obszerność i różnorodność **źródeł** wykorzystanych w recenzowanej rozprawie. W świetle zamieszczonej w pracy bibliografii Autorka korzystała z **244** książek i artykułów naukowych, które uzupełnia **85** raportów, wyjaśnień, oficjalnych stanowisk lub wewnętrznych dokumentów organów i instytucji publicznych, **24** materiały prasowe, a także **ponad sto** publikacji na wyspecjalizowanych blogach internetowych i innych źródeł internetowych. Autorka wykorzystwała w pracy literaturę zarówno polską, jak i obcojęzyczną. Autorka co do zasady wykorzystwała podstawowe pozycje piśmiennicze z zakresu unijnego prawa konkurencji, ale widziałbym uzasadnienie dla ewentualnego rozszerzenia listy publikacji o dodatkowe pozycje o charakterze komentarzowym z tego zakresu, jak Bellamy & Child „*European Community Law of Competition*” (Oxford). Wydaje mi się też, że mimo iż rozprawa nie odnosi się bezpośrednio do problematyki platform B2B, wzbogaciłoby ją wykorzystanie przywoływanej już wyżej publikacji B. Targańskiego „*Ochrona konkurencji w działalności platform handlu elektronicznego*” (Wolters Kluwer 2010).

22. Odpowiednio prezentuje się również zakres wykorzystanego w rozprawie orzecznictwa. Autorka oparła się w swych badaniach na 15 decyzjach Komisji Europejskiej, 36 wyrokach Trybunału Sprawiedliwości UE. Zaznaczyć należy, że w oderwaniu od tematyki rozprawy liczby te mogą komuś wydać się skromne, dlatego oceniając pracę mgr Igi Małobęckiej-Szwast, pamiętać trzeba o dość ograniczonej liczbie orzeczeń, w których Komisja i sądy unijne bezpośrednio zajmowały się – w aspekcie reguł konkurencji – poruszonymi w recenzowanej rozprawie zagadnieniami *big data* i działalnością platform internetowych. Osobiście doradzałbym Autorce poszerzenie, przed spodziewaną publikacją pracy, listy wykorzystanych w niej orzeczeń o więcej klasycznych rozstrzygnięć (kamieni milowych). Znalazłby się do tego pretekst w częściach pracy poświęconych definicji rynku właściwego, pozycji dominującej czy koncepcji nadużywania tej pozycji i przeglądowi

kategorii praktyk zakazanych. Jednak podkreślam, że podczas lektury rozprawy doktorantki nie ma się uczucia niedosytu co do poziomu jej udokumentowania źródłami w orzecznictwie. Zamieszczona tu uwaga nie powinna być więc traktowana jako uwaga o charakterze zasadniczym.

23. Od strony językowej praca nie daje powodów do formułowania zastrzeżeń. Napisana została niewątpliwie dobrym, fachowym językiem. Również od strony edytorskiej praca została przygotowana bardzo starannie. Autorka nie ustrzegła się wprawdzie pewnej liczby usterek, ale ich skala jest minimalna. Odnotowałem nieliczne literówki lub innego rodzaju błędy (na str. 11 w zdaniu „The second chapter outlines (...) and explain” należało użyć „explains”; na str. 16 literówka – jest „toher” zamiast „other”; na str. 16 w przypisie 11 literówka w nazwisku Wellford; na str. 23 po słowach „skilled IT staff” zbędny przecinek; na str. 43 w słowach „it has be stored” powinno być „been”; na str. 133 brakuje liczby 102 w zdaniu „...unilateral practices under Article TFEU”; na str. 216 w zdaniu „...only of several...” brakuje słowa „one”, na początku str. 259 zbędne jest słowo „the” w zdaniu „Although each of the these practices...”; na str. 266 w przypisie 313: „Dlbidem”; str. 280: na dole strony podwójnie użyte „to switch”).

24. Dostrzeżone niedociągnięcia są nieliczne i nie umniejszają innych walorów pracy. Wymieniam je, aby ułatwić Autorce ich wyeliminowanie w przypadku, gdyby praca miała być przygotowywana do publikacji, do czego zresztą mocno zachęcam.

25. Podsumowując, należy uznać, że recenzowana rozprawa mgr Igi Małobęckiej-Szwast stanowi oryginalne opracowanie doniosłego teoretycznie i praktycznie problemu naukowego. Wykazuje ona wiedzę teoretyczną Autorki w zakresie prawa konkurencji, potwierdzając zarazem umiejętność samodzielnego prowadzenia przez nią pracy naukowej. Mając to na uwadze, uważam, że recenzowana praca spełnia wymagania art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789). W związku z tym rekomenduję dopuszczenie mgr Igi Małobęckiej-Szwast do publicznej obrony.

